
РОЗДІЛ XI. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.176.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.124>

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ «ДОГОВІРНОЇ БЕЗПЕКИ» УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ МІЖНАРОДНОГО МИРУ Й БЕЗПЕКИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО РЕГІОНУ

Горовенко С.А.,

аспірант Київського університету права

Національної академії наук України

ORCID: 0000-0001-5020-7112

Горовенко С.А. Формування системи «договірної безпеки» України як складова сучасної архітектури міжнародного миру й безпеки євроатлантичного регіону.

У статті проаналізовано міжнародно-правові передумови, основні етапи, досягнення та поточний стан зовнішньополітичної діяльності України в сфері безпеки протягом останніх двох років. Автор, в першу чергу, намагається проаналізувати роль і наслідки реалізації стратегії малих «альянсів» безпеки, які домінувала в Україні у 2020-2021 роках, а також продемонструвати, яким чином зазначена стратегія трансформувалась, із початком повномасштабної збройної агресії проти України, з огляду на актуальні виклики суверенітету, територіальній цілісності та незалежності України.

Більше того, автор операціоналізує концепцію (систему) «договірної безпеки» як можливо-го етапу розширення системи «колективної оборони», сформованої в євроатлантичному регіоні в межах Організації Північноатлантичного договору (НАТО). В центрі цієї концепції, зрозуміло, знаходиться Україна, з огляду на своє унікальне геополітичне розташування на Європейському континенті.

Автором були детально проаналізовані Київський безпековий договір (2022), який заклав теоретичні основи концепції «договірної безпеки», та Спільну декларація про підтримку України (2023), яка є міжнародно-правовим рамковим договором, що визначає міжнародно-правові передумови формування «договірної безпеки» як складової системи підтримання міжнародного миру і безпеки, як в Україні, так і, відповідно, в євроатлантичному регіоні.

Також автором проведений загальний огляд укладених, на виконання Спільної декларації про підтримку України, у 2024 році Угод про співробітництво у сфері безпеки. Це, втім, закладає передумови для подальшого наукового

опрацювання зазначених документів, їх сильних і слабких сторін, міжнародно-правових зобов'язань держав-партнерів та України, аналізу їх сукупної дії та можливих загроз для і наслідків від їх реалізації.

Зрештою, ця наукова робота присвячена аналізу унікального шляху України, в умовах її спротиву і вжиття заходів оборони від збройної агресії Російської Федерації, щодо приєднання до Організації Північноатлантичного договору в довгостроковій перспективі, а також дослідженню дій України із розбудови власної спроможності та гарантування безпеки до моменту такого приєднання.

Ключові слова: договірна безпека, НАТО, зовнішньополітична діяльність, безпека євроатлантичного регіону, міжнародно-правові зобов'язання, збройна агресія проти України, статут ООН.

Horovenko S. Formation of the «treaty security» system of Ukraine as a component of the modern architecture of international peace and security in the Euro-Atlantic area.

The article analyzes the international legal prerequisites, main stages, achievements, and current state of Ukraine's foreign policy in the sphere of security over the past two years. The author primarily seeks to analyze the role and consequences of implementing the strategy of small «security alliances,» which dominated in Ukraine in 2020-2021, as well as to demonstrate how this strategy transformed with the onset of full-scale armed aggression against Ukraine, considering the current challenges to Ukraine's sovereignty, territorial integrity, and independence.

Furthermore, the author operationalizes the concept (system) of «treaty security» as a possible stage in expanding the system of «collective defense» formed in the Euro-Atlantic area within the framework of the North Atlantic Treaty

Organization (NATO). This concept is centered around Ukraine due to its unique geopolitical location on the European continent.

The Kyiv Security Compact (2022) and the Joint Declaration of Support for Ukraine (2023) have been thoroughly analyzed by the author. The latter serves as an international legal framework defining the international legal prerequisites for forming «treaty security» as a component of the system for maintaining international peace and security, both in Ukraine and, accordingly, in the Euro-Atlantic area.

Additionally, the author provides a general overview of the Agreements on Security Cooperation concluded in 2024 in implementation of the Joint Declaration of Support for Ukraine. This lays the groundwork for further scholarly analysis of these documents, their strengths and weaknesses, the international legal obligations of partner states and Ukraine, analysis of their cumulative effect, and potential threats and consequences of their implementation.

Finally, this scientific work is dedicated to analyzing Ukraine's unique path, amidst its resistance and defensive measures against the armed aggression of the Russian Federation, towards joining the North Atlantic Treaty Organization in the long term, as well as examining Ukraine's efforts to build its own capabilities and ensure security until such accession occurs.

Key words: treaty security, NATO, foreign policy, security in the Euro-Atlantic area, international legal obligations, armed aggression against Ukraine, UN Charter.

Постановка проблеми. Понад 2 роки триває повномасштабна збройна агресія проти України, яка продовжує понад 10 річну боротьбу з агресивною зовнішньою політикою Російської Федерації, що анексувала частину суверенної території України [1], здійснює ефективний контроль на окупованих частинах суверенної території України [2], а також продовжує ведення інтенсивних бойових дій з метою захоплення всієї України.

Водночас, Україна досі не приєдналась до Організації Північноатлантичного договору, незважаючи на закріплення в Преамбулі Конституції України незворотності європейського та євроатлантичного курсу України, який є єдиним військово-політичним союзом на теренах Європейського континенту, та діє за принципом колективної безпеки, тобто спільних організованих дій усіх її членів у відповідь на напад ззовні.

Враховуючи сукупність міжнародних сигналів, які свідчили про відсутність перспектив щодо інтеграції України до НАТО, у серпні 2021 року Президент України за рішенням Ради національної безпеки і оборони України, затвер-

див Стратегію зовнішньополітичної діяльності України, яка визначаючи стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), започаткувала практичний рух на формування «малих союзів» безпеки на Європейському континенті.

Цей рух передбачав відродження та наповнення новими сенсами (змістом) нефункціонуючих об'єднань і альянсів та інтенсифікацію роботи двосторонніх та багатосторонніх регіональних і субрегіональних утворень, з метою формування навколо України союзів «дружніх» держав, спрямованих на підвищення стандартів захисту прав людини, поглиблення економічної і безпекової співпраці та покращення механізмів стримування збройної агресії проти України [3, с. 235].

Зазначені дії, хоч і не був достатніми для унеможливлення повномасштабного вторгнення в Україну з боку Російської Федерації 24 лютого 2024 року, він ймовірно відіграв визначальну роль для стримування цієї агресії та досягнення успіхів в її відбитті, з точки зору формування неформальної коаліції міжнародної підтримки України у політичній, військовій, економічній, соціальній сферах.

Незважаючи на політику відкритих дверей НАТО та ст. 10 Вашингтонського договору, поточний етап розширення НАТО за рахунок приєднання Фінляндської Республіки та Королівства Швеції, а також визнання Російської Федерації як найбільш значної і прямої загрозою безпеці НАТО та миру і стабільності на євроатлантичному просторі, зокрема того, що тероризм в усіх його формах і проявах є найбільш прямою асиметричною загрозою безпеці громадян і міжнародному миру й добробуту [4], наразі приєднання України до Організації Північноатлантичного договору є довгостроковою перспективою.

Постає питання щодо майбутнього міжнародного миру і безпеки на європейському континенті в умовах триваючої збройної агресії проти України та необхідності спільно із союзниками забезпечувати України силами і засобами для військової відсічі, кінцевою метою чого є захист основоположних прав людини, відновлення міжнародного миру і підтримання міжнародної безпеки євроатлантичного регіону вже зараз.

Мета дослідження. Автором пропонується розглянути міжнародно-правові передумови та зовнішньополітичну діяльність України в сфері безпеки за останні два роки у мовах відсічі повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, зокрема провести аналіз концепції «договірної безпеки», яка формується за принципом «тут і зараз» – на шляху України до набуття повноправного членства у Північноатлантичному Альянсі в довгостроковій перспективі.

Стан опрацювання проблематики. Деякі аспекти досліджуваного питання розглядалися в багатьох працях вітчизняних учених, зокрема, Жара В., Пікуля Т.О., Заборовського В.В., Безверхої К.В., Турченко О.Г. Водночас, не применшуючи значення відповідних наукових досліджень, констатуємо, що предмет цього наукового дослідження є унікальним та актуальним з огляду на безпрецедентні виклики і загрози суверенітету, територіальній цілісності та незалежності, які постали перед Україною у зв'язку із повноцінним міжнародним збройним конфліктом, ініційованим Російською Федерацією.

Виклад основного матеріалу.

Київський безпековий договір: концепція «договірної безпеки»

На початку 2022 року Президент України утворив Міжнародну робочу групу з питань безпекових гарантій для України.

13 вересня 2022 року було опубліковано документ під назвою «Міжнародні гарантії безпеки для України: рекомендації», який складався із 3 елементів: «Гарантії безпеки – зобов'язання основної групи гарантів щодо самооборони України та стримування нападу», «Безпекові гарантії – як вони працюватимуть у разі нападу: правові аспекти та механізми», «Міжнародні санкції».

Відповідно до цього документу, з огляду на унікальне геополітичне положення України, найефективнішою гарантією безпеки є її здатність захистити себе. Щоб бути достатньо міцною та надійною, самооборона України має бути підкріплена юридично обов'язковими зобов'язаннями групи міжнародних партнерів щодо мобілізації необхідних військових і невійськових ресурсів [5].

Архітектура Київського безпекового договору полягає в створенні системи багаторівневих міжнародно-правових зобов'язань із державами-союзниками України, багатостороннього і двостороннього характеру, в основі яких є підтримання і розвиток права і спроможності України, на основі ст. 51 Статуту ООН, до реалізації свого невід'ємного права на індивідуальну самооборону для підтримки міжнародного миру й безпеки на європейському континенті.

Це, відповідно до рекомендацій Київського безпекового договору, досягається сукупністю дій військового характеру, спрямованих на інвестиції в оборонно-промисловий комплекс України, масштабним обміном розвідувальною інформацією та системною передачею Україні необхідних сучасних комплексів та систем озброєння і оборони, а також сукупністю дій невійськового характеру, зокрема шляхом посилення міжнародної санкційної політики проти Російської Федерації, її ізоляція, конфіскація російських активів для їх перенаправлення на

фінансування процесів відновлення України, а також гуманітарна, фінансова, економічна і соціальна підтримка стабільності функціонування невійськових секторів України.

Водночас концепція «договірної безпеки» по суті є перехідним інструментом до повноцінної інтеграції України до Північноатлантичного альянсу, в межах якого «договірна безпека» вичерпає себе, в силу переходу до дії ст. 5 Вашингтонського договору, а саме систему «колективної оборони» як основи функціонування НАТО.

Відтак зовнішньополітична діяльність України, яка відповідно до ст. 18 Конституції України, спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки: наразі ґрунтується на реалізації двох паралельних завдань: по-перше, інтеграція до Організації Північноатлантичного договору, та створення архітектури «договірної безпеки» безпекових гарантій України як міжнародно-правових зобов'язань держав – партнерів щодо підтримки України в її захисті від збройної агресії Російської Федерації.

Спільна декларація про підтримку України як основа «договірної безпеки»

11-12 липня 2023 року у м. Вільнюс (Литовська Республіка) відбувся черговий саміт НАТО, на якому, зокрема, була визнано, що на шляху України до цілковитої євроатлантичної інтеграції вже немає потреби у виконанні Плану дій щодо членства (ПДЧ), а також підписана Спільна декларація про підтримку України (далі – Спільна декларація) як міжнародний політико-правовий документ, який започатковує новий вимір євроатлантичної безпеки, в основі якої є Україна – систему «договірної безпеки».

Спільна декларація є міжнародним багатостороннім (загальним) безпековим відкритим безстроковим рамковим договором [6, с. 22-23], який був укладений країнами Групи семи (G7), а саме: Канадою, Французькою Республікою, Федеративною Республікою Німеччина, Італійською Республікою, Японською Державою, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії, Сполученими Штатами Америки, а також Європейським Союзом в особі Європейської Ради та Європейської Комісії. Однак станом на 30 січня 2024 року, до зазначеного договору доєдналось 32 держави [7].

Зазначений документ закладає основи концепції «договірної безпеки», визначає передумови формування сучасної архітектури міжнародної безпеки України в умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, а також формує засади подальшої розбудови спроможності України протидіяти викликам її суверенітету, територіальній цілісності та безпеки.

Спільна декларація заклала міжнародно-правову основу для формування системи міжнарод-

них двосторонніх договорів між Україною та іншими державами, метою яких є визначення особливостей і деталей підтримки України у сфері безпеки, двосторонніх міжнародно-правових зобов'язань між Україною та державами-підписантами, спрямованих на визначення безпекових гарантій для України, а саме:

а) забезпечення стійких сил, здатних захищати Україну зараз і стримувати російську агресію в майбутньому;

б) зміцнення економічної стабільності та стійкості України;

в) надання технічної та фінансової підтримки для задоволення нагальних потреб України, спричинених війною з Росією, а також для того, щоб Україна могла продовжувати впроваджувати ефективний порядок денний реформ [8].

Цей договір був укладений відповідно до статті 52 Статуту ООН, а відтак має характер регіональної угоди, мета якої полягає в формуванні регіональних дій, спрямованих на розв'язання питань, що стосуються підтримки міжнародного миру й безпеки, зокрема принципів територіальної цілісності та суверенітету.

Більше того, про значимість відповідної Спільної декларації як регіональної безпекової угоди на Європейському континенті свідчить те, що формування системи двосторонніх безпекових договорів між Україною та державами-підписантами розглядається наразі як доповнення до системи безпеки євроатлантичного регіону, сформованою Північноатлантичним альянсом.

Важливим інструментом реалізації Спільної декларації є затверджений механізм консультацій України з країнами – підписантами «у разі майбутнього збройного нападу з боку Росії», метою яких є «визначення відповідних подальших кроків». Це формує позитивні зобов'язання держав-підписантів, відповідно до своєї міжнародно-правової природи, щодо реагування на порушення системи «договірної безпеки» в майбутньому, яка була сформована Україною, навколо України, і з метою підтримання міжнародного миру і безпеки в Україні як складовою частиною безпеки євроатлантичного регіону.

В той же час у Спільній декларації сформульовані ряд вимог до України, зокрема вкладатись в безпеку партнерів (сигналізує про наближення до НАТО), продовження реформування державного механізму, судової системи, системи корпоративного управління, боротьба з корупцією та реформа сектору оборони, посилення цивільного контролю над Збройними силами України, підвищення прозорості в оборонній промисловості [9].

На основі Спільної декларації наразі ухвалено 7 безпекових угод (угоди про співробітництво у сфері безпеки), 5 із яких є державами «Групи семи», дві із яких є постійними членами

Ради Безпеки ООН – Французька республіка та Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії.

До кінця 2024 року держава Україна узгоджує ухвалення таких угод також із Сполученими Штатами Америки, які є постійними членами Ради Безпеки ООН, а також Японською державою, Румунією, Республікою Польща, Європейським Союзом, а також іншими державами.

Висновки. У 2024 році практичного втілення та міжнародно-правового характеру позитивних зобов'язань набули пропозиції щодо формування системи «договірної безпеки» України як складової архітектури міжнародного миру й безпеки євроатлантичного регіону, закладені в Київському безпековому договорі ще наприкінці 2022 року.

Концепція «договірної безпеки» є основою зовнішньополітичного курсу України поточного періоду у сфері безпеки, водночас, є перехідною на шляху України до повноцінної євроатлантичної інтеграції, тобто набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору, в довгостроковій перспективі, що, між іншим, є суверенним рішенням щодо стратегічним курсом держави, відповідно до Конституції України.

Розширення кількості груп держав-партнерів, з якими укладаються договори про гарантії безпеки, зокрема державами «Групи семи» та постійними членами Ради безпеки ООН, безсумнівно свідчить про підтримку цього підходу з боку міжнародного співтовариства, а також віру й підтримку спроможності України, спільно з партнерами, відновити міжнародний мир й безпеку в євроатлантичному регіоні.

22 березня 2024 року Кабінет Міністрів України утворив Міжвідомчу робочу групу з питань реалізації двосторонніх угод про співробітництво у сфері безпеки, основним завданням якої є сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади, інших державних органів, установ та організацій з питань реалізації двосторонніх угод про співробітництво у сфері безпеки; підготовка пропозицій та рекомендацій з питань реалізації угод, виконання зобов'язань, взятих Україною за угодами; визначення шляхів, механізмів та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації угод; підвищення ефективності діяльності органів виконавчої влади, інших державних органів, установ та організацій під час реалізації відповідних угод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Резолюція про територіальну цілісність України. № 68/262 / *Генеральна асамблея ООН*. 2014. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/767883> (дата звернення: 10.03.2024).

2. Україна VS Росія: Юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини. *Міністерство юстиції України*. 2023. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-vs-rosiya-yuridichna-borotba-v-espl-za-prityagnennya-kraini-agresorki-do-vidpovidalnosti-za-porushennya-prav-lyudini> (дата звернення: 15.03.2024).
3. Горовенко С.А. Інституалізовані міжнародні альянси безпеки: на захисті основоположних прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. № 75 (3). С. 234–240.
4. Vilnius Summit Communiqué. Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Vilnius. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm (дата звернення: 20.02.2024).
5. Расмуссен А.Ф., Єрмак А.Б. Київський безпековий договір. Міжнародні гарантії безпеки для України: Рекомендації. *Офіс Президента України*. Київ. 2022. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/15/93/cf0b512b41823b01f15fa24a1325edf4_1663050954.pdf (дата звернення: 15.03.2024).
6. Мицик В.В. Міжнародне публічне право. Том 2. Основні галузі: підручник. Харків: «Право», 2019. 614 с.
7. Президент України Володимир Зеленський. Вечірнє відеозвернення. 30 січня 2024 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2cC7xiUR1Ak>. (дата звернення: 25.03.2024).
8. Joint Declaration of Support for Ukraine. Press release. U.S. Embassy Kyiv. July 12, 2023. URL: <https://ua.usembassy.gov/joint-declaration-of-support-for-ukraine/>. (дата звернення: 10.03.2024).
9. Демченко О. Гарантії безпеки від G7. Реальний успіх України. *Українське інтернет-видання «Лівий берег»*. Відділ «Світ». URL: https://lb.ua/world/2023/07/12/564973_garantii_bezpeki_vid_g7_realniy.html. (дата звернення: 19.03.2024).